

TÜRK KÜLTÜR TARİHİ'NDE ULÛFE

ORHAN AVCI*

Türkiye’de sosyal bilimlerin kurucusu olan Fuat Köprülü’ye göre, Türk tarihinde bir bütünlük vardır. Yani, selef - halef münasebeti neticesi kurulmuş olan tüm Türk devletleri birbirlerinin devamıdır. Devletlerin siyasî otoriteleri yok olmakla birlikte, millet bundan etkilenmemekte, hatta kültür açısından ilerlemeler dahi sağlanmaktadır.

Bu yazımızda üzerinde duracağımız ulûfe konusu da her Türk devletinde tesadüf ettiğimiz bir husustur. M.Ö. 209 yılında Mete Han’ın tahta geçmesiyle başlayan, Türklerin bilinebilen tarihleri, Cumhurbaşkanlığı Forsu’muzda mana bulan bir bütünlük sergiler. Büyük Hun devletinden itibaren kullanılan ulûfe, nihayet Osmanlı devletinde kullanılmış bir sistemdir.

Genel ifade ile ulûfe, gerek askerî gruplara, gerekse sivil memurlara, hizmetlerine karşılık olarak, devlet tarafından ödenen ücrettir. Böyle olmakla birlikte, daha ziyade askerî sınıfların ücretleri bu kelime ile izah edilir. Fakat, Osmanlı döneminde daha geniş bir uygulama sahası bulan ulûfe sivil memurların maaşı için de kullanılıyordu.

Ulûfenin tarifi ile ilgili muhtelif araştırmacılar bilgi verirler. Bunlardan, Şemseddin Sami, kelimenin asıl manasının hayvan yemi olduğunu söyler. Ona göre, sipahilere ve diğer askerlere verilen maaş, hayvanların yemi için verildiğinden o manayı almıştır.¹

Muallim Naci ise, ulûfeyi asker vesaireye belirli zamanlarda verilen maaş olarak izah eder. Ulûfeciyân-ı Sipâhiyân’ı misal olarak gösterir.²

Ahmed Rifat da, ulûfenin Osmanlı devletinde eskiden gündelik hesabıyla askerlere verilen maaş olduğunu belirtirken şunları söylüyor:

* Millî Kütüphane Başkanlığı, El Yazmaları ve Nadir Eserler Şubesi Kütüphanecisi.

¹ Şemseddin Sami, *Kamus-u Türki*, İstanbul 1318, s.948.

² Muallim Naci, *Lugat-ı Naci*, İstanbul (tarihsiz), s.542.

“Yani, meselâ bir neferin maaşı aylık ile belirli iken, eskiden aylık olmayıp, günlük şu kadar ulûfeli denilmiştir. Önceleri alış-veriş işleri akçe üzerine dayalı olduğundan, ulûfe de bu esasa riayetle bir askerın, meselâ 7 akçe günlük ulûfesi olsa ona ‘yedili’ denirdi.³

Mehmet Zeki Pakalın da kelimenin yulaf demek olan “alef”den geldiğini yazıyor. Ona göre tabir, sipahiler (süvari askerler)’in hayvanları için verilen yulaf, yani yem parası manasını ifade ediyordu. Yeniçeriliğin önemini koruduğu dönemde, asker ve diğer muvazzaf memurlara verilen maaş yerinde kullanılmıştır. Halk dilinde ise, “ulûfe” şeklini almıştır.⁴

Görülüyor ki, ulûfe kelimesi, Arapça yulaf manasına gelen alef kelimesinden gelmektedir. Fakat kelime, hayvanların yemi için verilen ücret anlamı kazanmıştır. Özellikle de süvari askerlerin maaşını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra kullanım alanı genişlemiştir. Her üç ayda kapı kulu askerlerinin tamamına ödenen maaşın yerini almıştır. Böyle olmakla birlikte, sivil memurların maaşlarını da ifade eden bir kelimedir.

Osmanlı kaynaklarında ulûfe ile aynı manada kullanılan bir kelime de “mevacib”dir. Bu kelime resmî defterlerde geçer. Osmanlılar’ dan önce kelimeyi Memlûklüler kullanmışlardır.⁵

Büyük Selçuklu devletinde Sultan Melikşah (1055-1092)’ ın maiyetinde gulam sistemine göre yetiştirilmiş askerler var idi. Bunların dışında, iktalı olarak 46.000 hassa askeri de bulunurdu. Bu askerler daimî orduyu oluşturlardı. Ulûfe ve giyeceklerini almak için merkeze gelirlerdi. İsimleri, ulûfe miktarları divan defterlerine kaydedilirdi.⁶

Büyük Selçuklu devletinin veziri Nizamü’l-mülk, Sultan Melikşah’a takdim ettiği Siyasetname’sinde asker maaşı üzerinde durur. Kıssalar zikrederek, hükümdarın iyi bir idareci olabilmesi için, hangi noktalara dikkat

³ Ahmed Rifat, *Lugat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye I*, İstanbul 1330, s. 75.

⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, İstanbul 1983, s. 544.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I*, Ankara 1943, s. 411.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1988, s. 54.

etmesi gerektiğine temas eder. İşte, Sasanî hükümdarı Behram Gur' un veziri Rast-u Rüşen'in icraatından bahsederken, şunları anlatıyor:

"... Başka biri şöyle dedi: "Ben asker bir adam idim. Bunca yıl babam melike hizmet etti ve onunla seferler yaptı. Divan'da bir parça maaş (nan-pare) 'ım vardı: geçen yıl (elime) bir şey geçmedi. Bu yıl veziri sıkıştırdım: "Ey sahip, ailem var. Geçen yıl maaş (mevâcib)' ım verilmedi. Bu yıl öde ki, birazım borcuma vereyim: birazını da çocuklarıma nafaka yapayım" (dedim).

"Melikin önünde hiçbir savaş (ihtimali) yoktur ki, sana ihtiyaç olsun, sen ve senin gibiler (hükümdarın) hizmetinde olsunlar veya olmasınlar, fark etmez. Eğer sana ekmek lâzım ise, balçık (gil-kil) işi yap" dedi.

" Bu devlette bunca hizmet hakkım var; balçık işini nasıl yaparım? Fakat, senin mülk kethüdalığını öğrenmek gerek. Zira, ben bu maaş için, melik uğruna canımı feda ediyorum, kılıç sallıyorum. Sen işe padişahın ekmeğini bizden esirgiyorsun. Padişaha itaatlı değilsin. Çünkü, onun fermanına kulak asmıyorsun, bizim ekmeğimizi geri alıyorsun" dedim.

"Git. Sizleri ve padişahı ben tutuyorum" dedi ve beni hapse gönderdi. Şimdi, dört aydır bu zindanda kalmışım".⁷

Görüldüğü gibi, asker olan kişinin divan'dan aldığı belli miktarda maaş vardı. İnan devletinin, bir yıl boyunca askerine ödemediği görülüyor. Bu tür uygulamaların asker arasında hoşnutsuzluğa ve isyana yol açacağı aşikârdır.

Gene Nizamü'l-mülk, maaş dışında usulsüz gelir elde edenler hakkında şunları yazıyor:

"Şöyle derler: Melik Kubat ölünce, onun oğlu olan Nuşirevan-ı Âdil, babasının yerine (tahta) oturdu... (Babası) Mezdek (gibi) kötü mezhepli birinin sözüne ve hiylesine aldandı. Bir defa da filân vilâyeti zulüm ve cevr ile viran eden ve raiyyeti fakirleştiren filân vali ve mirin sözüne – önüne getirdikleri bir kese altın ile paraya düşkünlüğünden – aldandı ve onlardan hoşnut oldu. O bu kadar (şeyi) ayırt etmezdi. Zira, onlara sormazdı: "Sen o vilâyetin amiri ve valisisin, geçimlerinize ve maaşlarınıza yetecek kadar havale yapmıştım. Niçin bu kadar aldınız ki, böyle bir fazlalık oldu? Bu fazlalığı ne zaman meydana getirdiniz? Asla sahip olmadığınız bu debdebeyi nereden elde ettiniz? Bütün bu, reayadan

gereksiz yere aldığınızdandır. Vilâyetin (vergi) gelir (mal) inden şu kadarı berat ile sarf edilmiştir. Şu kadarını 'nereden (meydana) getirdiniz? Başkalarının doğruluğu meslek edinmeleri için, bunu araştırıp sormadı, şartını yerine getirmedii".⁷

Görüldüğü gibi, Sasanî hükümdarı Nuşireven (Anuşirvan)' ın babasının adil olmayan idaresinden bahsedilmektedir. İdaresi altındaki mahallî amirlerin hizmetlerine karşılık muayyen miktarda ulûfeleri olduğu hâlde, nasıl bu derecede fazla mala mülke sahip olduklarının hükümdar tarafından araştırılması gerekmektedir.

Tabii burada sadece yolsuzluk üzerinde durulmuştur. İdareciyi böyle bir usulsüzlüğe iten sebeplerden biri maaşının azlığı da olabilir. Zira, daha sonraki devirlerde maaş azlığından dolayı istismarların yapıldığını biliyoruz.

Selçuklu devri için önemli kaynaklarımızdan olan Nizamü'l mülk, Siyasetname'sinde ordu mensuplarına maaş verilmesi gerektiği üzerinde de durur:

Ona göre, orduya dönecek para belli olmalıdır. İkta sahibi olanların, iktaları ellerinde kalmalıdır. Gulam olanların yani ikta ehli olmayanların alacakları paranın ne kadar olduğu tayin edilmelidir. Hükümdar yılda iki defa askerleri huzuruna çağırarak kendilerine karşılığı olan para ile maaş vermelidir. Onların kalbinde bağlılığın meydana gelmesi için maaşlarını onlara kendi eliyle vermesi gerekmektedir. Zira, eski padişahlar bu şekli tatbik etmişlerdir. Onlar ikta vermeyerek, rütbelere göre maaş dağıtmışlardır. Bu miktar yılda 4 defa hazineden nakit olarak verilmekteydi.⁸

Görüldüğü gibi, Selçuklu ordusunda gulam sistemiyle yetiştirilen askerler ulûfe almaktaydılar. Bunlardan başka, ikta sahibi askerler ise, iktalarıyla iktifa etmek durumundaydılar. Burada dikkati çeken bir başka nokta, ilgili kısımlarda da göreceğimiz gibi, maaşın "karşılığı olan, iğtişasa uğramamış para" ile ödenmesi gerektiğidir. Böyle olmadığı takdirde yani karşılıksız ve değeri düşük para ile ulûfe verilmesi hâlinde, sahip oldukları silâh gücüne istinaden askerlerin isyan çıkarmaları muhtemeldir. Bu

⁷ Nizamü'l-mülk, Siyasetnâme, Hzl., Mehmet Altay Köymen, Ankara 1982, s. 35-36.

⁸ Nizamü'l-mülk, *age.*, s. 42.

⁹ Nizamü'l-mülk, *age.*, s. 127.

tehlikeleri sezen tecrübeli vezir, Sultan Melikşah' ı uygun yollarla ikaz etmiştir.

Bir başka husus, hükümdarın doğrudan kendisi tarafından ulûfenin dağıtılması şeklindedir. Böylece askerin merkeze gelişi sağlanmaktadır. Buradaki amaç, taşra birlikleri ile merkezin irtibatı koruyabilmelerini temin düşüncesidir. Hiç olmazsa üç ayda bir ordu efradı ve komutanları hükümdarın karşısına gelerek, vazifelerinin başında olduklarını yazılı olmayan bir raporla bildirmektedirler. Hükümdarın ulûfe dağıtmasının esprisi ise, ordunun kim için varıldığını bilmesi ve kendisine nan-pâre veren kişiye arz-ı ubudiyetini sergilemesi noktasındadır.

Böylece, Osmanlı dönemine gelinceye kadar ulûfenin kullanılış biçimini görmüş olduk. Şüphesiz, ulûfe hakkında en fazla bilgiye sahip olduğumuz dönem Osmanlı devridir. Gerçi ulûfe ile ilgili birinci dereceden kaynak olan ulûfe defterleri, 1826' da yeniçeriliğin kaldırılmasıyla birlikte yok edilmişlerdir. Ancak Osmanlı Tarihleri'nde konu incelenmiştir. Gerek yerli, gerekse yabancı yazarlar Yeniçeriliğe temas ederlerken, ulûfeden de bahsetmişlerdir.

Konuyla ilgili bilgilerin XVIII.yüzyılla birlikte arttığını görüyoruz. Bu dönem, sistemin işleyişinde aksaklıkların tebarüz ettiği bir dönemdir. Özellikle asker maaşının değeri düşük para ile ödenmesi isyanların çıkmasına sebep olacaktır. Daha önce ulûfeyi müessesese olarak tanıyalım:

A) ULÛFENİN ÇEŞİTLERİ: Ulûfe, üç ayda bir vazifelilere verilen maaştı. Bununla beraber, başka ulûfelerin de var olduğunu biliyoruz.

Cülûs ve sefer sırasında dağıtılan bahşişler bu gruptandır. Cülûs, yani padişahın tahta çıkması, bahşiş dağıtılması için bir vesile idi.

Osmanlı devletinin ilk zamanlarından itibaren bu gelenek vardı. Meselâ, I. Bayezid tahta çıktığında, Kosova Muharebesi'ne iştirak eden bütün askerlere bahşişler dağıttı.¹⁰ Bu arada ulemayı da taltif etmiştir.¹¹

I. Selim' e kadar cülûs bahşışı miktarı yeniçeriler için muayyen değil idi. O, devrindeki rayiçten, yani I Osmanlı altınının 60 akçe olması üzerinden,

¹⁰ Aydın Taneri, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilânı*, Ankara 1987, s. 138.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s. 337.

her Yeniçeri için 3000 akçe takdir etti. Böylece, yeniçerilerin her birine ellişer altın vermişti. Cebeciler ve Topçular 1000, Acemioglanları da 2000 akçe cülûs bahşîşi alırlardı.

Yeniçeriler 3000 akçe cülûs bahşîşinden başka, 2 akçe de terakki verilirdi.¹²

II. Selim'in cülûsunda bahşîş verilmesi geciktiği için, askerlerin menfi bir tavır takındıklarını görüyoruz.¹³ Bu hâdise üzerine, vezir ve devlet ileri gelenlerinden başka, ulemaya da bahşîş verilmiş ve bu kanun hâlini almıştı. Bu bahşîş, Sahn-ı Seman'ın müderrislerine de verilmişti. Paranın dışında ulemanın softan birer cübbe almaları da kanun hâlini alacaktır.¹⁴

Cülûs esnasında yeniçeri emeklilerine de bahşîş verilmekteydi. III. Osman hükümdar olduğunda yeniçeri eşkincilerine 25 kuruş ve emeklilerine 12.5 kuruş cülûs bahşîşi vermişti.

Ayrıca, padişahlar çıktıkları ilk seferde kapı kulu askerlerine 1000 akçe sefer bahşîşi vermişti.¹⁵

Koçibey bu konuda şunları yazıyor:

“Benim devletlü hünkârım, önce sefere çıktığımızda sipahi kullarınıza ve yeniçeri kullarınıza her nefere biner akçe sefer bahşîşi ihsan buyurunuz. Timar ehline sefer bahşîşi yoktur.”¹⁶

Cülûs esnasında, bahşîş alanlar ve aldıkları bahşîş miktarları şu şekilde gösterilebilir:

“Sadrazam	30.000	Akçe
Şeyhü'l- İslâm	30.000	”
Vezirler ve Kazaskerler	20.000	”
Ma'zul mevâli	15.000	”
Medrese büyüklerine	5.000	”
Medrese küçüklerine	3.000	”
Şeyhlerden bazılarına	1.000	”

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age.*, s. 339.

¹³ İslâm Ansiklopedisi, *Yeniçeriler Maddesi*.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II*, Ankara-?, s. 170.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s. 343.

¹⁶ *Koçibey Risalesi*, (sadeleştirilen) Zuhuri Danışman, Ankara 1985, s.118.

Defterdar	20.000	”
Nişancı	30.000	”
Çavuşbaşı	15.000	”
Kapıcılar Kethüdâsı	15.000	”
Rikâb-ı Hümâyûn Ağaları	10.000	”
Müteferrikalar	2.000	”
Reisü'l- Küttâb	7.000	”
Defter-i Hâkânî Emîni	5.000	”
Evkâf Muhasebecisi	3.000	”
Mukâtaacılar	3.000	”
Teşrifatçı	3.000	”
Anadolu Hariç Muhasebecisi	3.000	” ¹⁷

III. Mehmed (1595-1603)'in cülûsunda, yalnız İstanbul'da dağıtılan bahşîş şu şekilde idi:

“Yeniçeri Ağasına	10.000	Akçe
İstanbul Ağasına	6.000	”
Gelibolu Ağasına	6.000	”
Anadolu Ağasına	5.000	”
Rumeli Ağasına	5.000	”
Sekban Başıya	3.000	”
Yeniçeri Kâtibine	9.000	”
Yeniçeri Kethüdasına	2.000	”
Yeniçeri Neferine	3.000	”
Acemi Oğlanların herbirine	2.000	”
Yeniçeri ve Acemi Yayabaşlarına	30.000	”
Hil'at bahası olarak	400	” ¹⁸

¹⁷ Ahmed Cevad, *Tarih-i Askeri-i Osmanî I*, İstanbul 1299, s. 93.

¹⁸ Ahmed Cevad, *age.*, s. 93.

İstanbul'da bulunan yeniçerilerin aldıkları ulûfe derecesine göre sayıları da şu şekildeydi:

“On üçerli Yeniçeri	494	Akçe
On ikişerli ”	440	”
On birli ”	1.203	”
Onarlı ”	1.238	”
Dokuzarlı ”	11.500	”
Sekizerli ”	1.050	”
Yedişerli ”	9.441	”
Emekliler	505	

Toplam 26.700.¹⁹

Yeniçeriler, görev yaptıkları zaman zarfında, ulûfe aldıkları gibi, muayyen bir yaşa gelip, emekli olduklarında da ulûfe alırlardı.

XV. yüzyılda emeklilik gündeliği 3 akçe idi. II. Selim, rakamı 3 akçeye çıkarmıştır.²⁰

Ulûfe defterlerinde “mütekaid” olarak tavsif edilen yeniçeriler, gerek faal, gerekse geri hizmetlerinden çekilmiş, kısaca askerlikle ilgileri kalmayan askerlerdi. Bunun dışında, bazı gelişmeler vardı ki, emekliliğe sebep olmaktaydı. Kanunî devrindeki şu hâdise buna misaldir:

Kanunî Sultan Süleyman, Zigetvar Seferi'ne giderken, atının gemi kırılmıştı. Yeniçerilerden biri onu belirsiz şekilde onardı. Padişah bunu duyunca, asker arasına esnaf karıştırılmış olduğunu anlayarak, az kalsın yeniçeri ağasını idam ettiriyordu. Aracıların yalvarması ile ağa hayatını kurtardı ise de, atın gemini tamir eden yeniçeri, emekli ulûfesi verilerek, yeniçeri ocağından atıldı.²¹

Görüldüğü gibi, askerî gelenek içerisinde yetişmeyen, dışarıdan bir kişinin ordu içerisinde bulunması son derece mahzurlu görülmekteydi.

¹⁹ Ahmed Cevad, *age.*, s. 97.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s. 380.

²¹ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukuat, Kurumlarıyla ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, (sadeleştiren, notlar ve açıklamalar ekleyen) Neşet Çağatay, Ankara 1979, s. 153.

Yani, askerlere askerlik dışında başka bir işle meşgul olmaları yasaklanmıştır.

Bunlardan başka, padişahlar, kapı kulu ocağı efradından olan “Buçukçular” vasıtasıyla fukaraya sadaka dağıtırlardı. Bir çeşit ulûfe diyebileceğimiz bu paralar, padişahın mahiyetindekiler ile camiye gitmek üzere saraydan çıktıkları esnada dağıtıldı.²²

Diyebiliriz ki, bu sadakalar ulû'l-emr'in sivil vatandaşlarından hâli vakti yerinde olmayanlara verdiği ekmeğe parasıdır. Hatırlanacağı gibi, askere verilen ulûfede de ekmeğe parası manası gizli idi.

B) ULÛFENİN ÖDENME TARZLARI

Ulûfe dağıtımında her oda toplanır ve kıdemlilerden başlayarak maaşları verilirdi. Her asker ismi ve memleketi ile çağırılırdı. Meselâ, “Ömer b. Mehmed, Bursalı, yevmiye 5 akçeden 3 aylık 450 akçeye müstahak” denirdi. Asker gelince, “Say, al, git” denilerek maaşı verilirdi. Ulûfesini bu şekilde alan asker hüviyet kâğıdını göstermek mecburiyetinde idi. Yeniçeriler'in “orta sandığı”na borçları varsa, Vekilharç, ulûfeden bu miktarı keserdi.²³

XVII. yüzyılda Türkiye'yi gezmiş olan Jean Thevenot, ulûfe ödenmesi hususunda farklı bilgi vermektedir:

“Hükümdardan ve onun başlıca görevlilerinden bahsettikten sonra, ona bu kadar bir güç kazandıran ve komşularının masraflarını her gün arttıran askerî kuvvetlerinin neler olduğunu söylemek lâzımdır. Hükümdar, ordusunu gerek savaşta, gerek barışta daima hazır tutar ve iki ayda bir onların maaşları ödenir, onun piyade ve süvarisi vardır”.²⁴

Avrupalı seyyah, her hâlde bilgi dolayısıyla ulûfenin iki ayda bir ödendiğini söylemektedir. Biliyoruz ki, ulûfe üç ayda bir verilmekteydi. Gerçi, bu kişi dokuz ay Anadolu'da kalmıştır. Bu zaman zarfında ancak bu derece bilgi temin edebilmiş olmalıdır. Fakat, başka Avrupa kaynaklarında da

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II*, s.150.

²³ Ahmet Cevat, *age.*, s74.

²⁴ Jean Thevenot, *1655-1656'da Türkiye*, çev., Nuray Yıldız, İstanbul 1978, s.72.

aynı ifade kullanılmaktadır. Bu, kaynakların birbirlerini tekrar etmeleri sebebiyle olmalıdır.

Kapıkule süvarileri, İstanbul'da yakın yerlerde bulunuyorlarsa, maaşlarını bizzat alırlardı. Sayıları ilk zamanlarda az olduğundan, fazla beklemezlerdi. Ancak, sayılarının artmış olması ve uzak memleketlerde vazife yapıyor olmaları, ulûfe için her üç ayda İstanbul' a gelmelerini zorlaştırdı. Gelenler ise, aldıklarını yol masraflarına harcamak zorunda kalıyorlardı. Bu sebeple ellerindeki "ibtida" denilen tevcih kâğıtlarını ve "ruus" larını subaylarına ya da arkadaşlarına bırakıp, maaşlarını kırdırırlardı. Ulûfe verilirken, taşrada bulunanların subayları "Merd-i Garib" tabiriyle bunların İstanbul dışında olduklarını söylerlerdi. Sipahinin ruusunu göstererek de ulûfesini alırlardı. Bu maaş kırdırma işine sipahiler "bozma" derlerdi. Ulûfeyi kıran adamın da adı "salıcı" idi. Bozma işi gayet kârlı bir işti.²⁵

C) ULÛFE ALANLAR

Ulûfe, belirttiğimiz gibi, çalışma karşılığı verilen ücrettir. Biz, asker veya sivil grup ayırımı yapmadan, maaş yerine ulûfe tabirini kullanıyoruz. Günümüzü düşünürsek, askerî gruba dâhil olan bir kişinin aldığı ücrete de, sivil bir memurun aldığı ücrete de "maaş", "aylık" adı verilmektedir. Durum böyle olunca, Osmanlı devrinde de temelde bir ayırım yapılmadığı neticesi çıkar.

Bursa Şerîye Sicilleri'nde tesadüf ettiğimiz aşağıdaki belge tezimizi destekliyor:

"Nişan-ı Şerif-i Âlişan hükmü Oldur ki:

Saruhan Mahallesi mahsulünden, yevmî 9 akçe ulûfeye mutasarrıf olan işbu dârende-i tevki-i refi-i Hümayûn-u meserret makrun, Mevlânâ Safer zîde kadrühu hakkında mezid merhametim vücuda götürüb, Mahruse-i Bursa'da Eğirceler a'-namı mahsulünden, 1030 Ramazan'ının guresinden, vazifesin tebdil idüb, bu berat-ı Hümayûn'u virdüm.Ve

²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II*, s.171.

buyurdum ki, Mevlânâ-yı mûmaileyh, varub tayin olunan yevmî 9 akçe vazifesinin orada Eğirceler a'-namı mahsulünden alub, mutasarıf ola. Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timad kılalar. 12 Şevval 1030"²⁶

1620 tarihli bu belgeden anlaşılıyor ki, sivil sınıftan bir kişinin hizmetine karşılık aldığı ücrete de ulûfe denilmiştir. Safer adlı bu zat, koyunlardan alınan vergiden 9 akçe alıyordu.

Gündelik maaşla görevlendirilen ve devamlı padişahın yanında hazır bulunan askerlere "kapı kulu" adı verilmistir. Bu askerler, hükümdarın özel hizmetkârları hükmündeydiler.

Osmanlı Ordusu'nun ulûfe ile görevli sınıfları şunlardı:

Yeniçeri, Sipahi ve Silahdâr, Ulûfeciyân-ı Yemin, Ulûfeciyân-ı Yesar, Gurebâ-yı Yemin, Gurebâ-yı Yesar, Cebeci, Topçu, Top Arabacıları ve Tersane Ocakları.

Zamanla altı bölük halkı, yani kapı kulu süvarileri, hizmet adı ile Anadolu'ya dağılıp, iltizamcılığa başladılar. Bu konu ile ilgili Bursa Şer'iyeye Sicilleri'nde şu belgeleri buluyoruz:

"Dergâh-ı Âlî Sipahileri'nden 58. Bölük'de yevmî 9 akçe ulûfeye mutasarıf olan Mehmed Doğanî müstakim ve emekdâr olmağla mahruse-i mezbure ihtisabı verebilmek... 5 Şevval 1015.

"Zikr olunan son ru's, mâh-ı mezburun 8. günü kayd olunub, mezbur Mehmed Ağa yevm-i mezbur mübaşir eylemişdür".

"An cemaat-i Sipahiyan-ı Dergâh-ı Âlî 255 Abdurrahman Kemal.

Mezkûr emekdar ve yarar olub, dindar ve müstakim olmağın Bursa'da âsûde olan Kutbü'l-ârifin Emir Mehmed Neccarî kaddese sirrahu evkafının kitabeti verilmek buyuruldu. 8 Şevval 1015".

"Kitabet-i Evkaf-ı Merhum Sultan Mehmed Han Der Bursa

Bursa Kadısı Mevlânâ Mustafa Efendi Hazretleri mektub gönderib, evkaf-ı mezbûre kâtibi olan Osman b. Ahmed 3 aydan beri İstanbul'a gidüp, hizmet-i kitâbet hâli kalmağla Sipahi Oğlanları'ndan 155. Bölük'de yevmî 13 akçe ulûfeye mutasarıf olan Abdurrahman Recep Yeniçeri için müstakim ve ehl-i vukûf olmağla, evkâf-ı mezbûrun kitâbeti mezbûra

²⁶ Bursa B 41 Numaralı Şer'iyeye Sic., Belge nu. : 1090.

verilmek ricasına arz etmek, arz olunduğu evkâf-ı mezbûre kitâbeti mezbûra verilmek... 22 Şevval 1015.”

“ Nezâret-i Mizân-ı Harîr

Silâhdar Başî Mustafa, mektub gönderib, zümre-i mezbûrdan 46. Bölük’de yevmî 15 akçe ulûfeye mutasarrıf olan Mehmed b. Mustafa için yarar ve müstakim olub, vâki olan şark ve garb seferlerinde hizmetde bulunub, emekdardır deyu zikr olan nezâret-i mezbûre himmet verilmek ricasına arz etmek zikr olan nezâret olıgeldiği üzere mezbûr himmetine verilmek... 1 Zilka’de 1015.”

“Kethüdalık, Silâhdarlar zümresinden 180. Bölük’de yevmî 15 akçe ulûfeye mutasarrıf olan Receb İzmir bevâb arz-ı hal sunub mizân-ı harîr yesakiyyesinde hizmetde iken, âhere verildiği bildirili, mukarrer olmak rica eylemeğin, olıgeldiği üzere mahrûse-i mezbûrede vâki ihtisab kethüdâlığı verile deyu buyuruldu... 6 Cemaziyelevvel 1015”.²⁷

Belirttiğimiz gibi, sivil memurlar da ulûfe almaktaydılar. Meselâ medrese müderrisleri ulûfe alıyorlardı. Hatta, ulûfe azlığından dolayı, kadılar müderrisliğe geçiyorlardı.

Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında da bilginlere büyük hürmet gösterilirdi. Orhan Gazi’nin kadılara ulûfe tayin ettiğini biliyoruz.²⁸

Fatih Sultan Mehmed de Kanunnâmesi’nde padişah hocası oğullarının şehir eminden günde altışar akçe almalarını istemişti.²⁹

D) ULÛFE MİKTARI

Bilindiği üzere, ulûfe gündelik hesabı ile veriliyordu. Yeniçeriliğin kuruluşundan her askere 2 akçe ulûfe tahsis edilmmişti.

Ulûfenin miktarı gündelik hesabıyla tayin edilmiş olmakla beraber, üçer aylık olarak ödenirdi. Her üç Arabî ayın adlarının ilk harfleri birleştirilerek oluşturulan bir sistemle ulûfe verilirdi. Yani, Muharrem, Safer,

²⁷ Bursa B 25-214 Numaralı Şer’iye Sic.,Belge nu. : 899.

²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde İlimiye Teşkil’atı*, Ankara 1989, s. 83.

²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age.*, s. 174.

Rebiulevvel aylarının taksidine “Masar”, Rebiulahir, Cemaziyelevvel, Cemaziyelahir taksidine “Recec”, Receb, şa’ban, Ramazan taksidine “Reşen”, Şevval, Zilka’de, Zilhicce taksidine de “Lezez” denirdi.³⁰

Bir gelenek olarak, padişahlar ulûfe dağıtımında yeniçeri yayabaşısı kıyafetinde ulûfe alırlardı. Padişahın gündeliği 40 akçe idi. Aldıkları bu parayı ilâvelerle birlikte askerlere dağıtırlardı.³¹

Müderresler, ulûfelerini medreselerin vakıflarından alırlardı. Bununla beraber, akçenin değeri düşüp, harcamalar da arttığından durumlarının iyileştirilmesi için, arpalıklar ihdas edilerek bunlara verilmişti.³²

XVI. yüzyılda dânişmendlerin kadılık stajı yapmak üzere tayin olundukları yerler; İstanbul, Bursa, Edirne, Konya, Sivas ve daha sonra Bağdat şehirleriydi. Bu şehirlerin kadınları diğer küçük şehirlerin kadınlarından farklı olarak “mevleviyyet üzere” görev yapıyorlardı. Bunların gündelik ulûfeleri ya da cihetleri 400 akçe idi.³³

XVIII. yüzyıl başlarına ait, Adana Şer’iye Sicilleri’ne baktığımızda medrese ve mescit gibi mahallerde vazife yapan kişilerin ücretleriyle ilgili şu bilgileri buluyoruz:

“Medine-i Adana’da vâki’ Halil Bey Medresesi’nde yevmî 2 akçe vazife ile dânişmend olan Ali Halife fevt olup, yeri hâli ve mahlûl olmağın, yerine işbu râfi-i tevkî-i refiü’ş-şân-ı Hâkânî Mehmed Halife, her vechile lâıyk ve muhill-i müstehakk olmağla müteveccih olub, Berât-ı şerif-i Âlişân verilmek babında Kadı Mevlâna Mehmed arz etmeğın, bu Berât-ı Hümâyûn’u verdim. Ve buyurdum ki, ba’de’l-yevm varub, mezbûr, fevt olan merkûmun yerine, zıkr olunan medresede dânişmend olub, hizmet-i lâzimesin mer’î ve müeddî kıldıktan sonra, yevmî 2 akçe vazife ile, mutasarrıf olub, vâkıfın devam-ı ömr ü devletiyçün duaya müdavemet göstere. Ol babda taraf-ı âherden bir fert mâni ve müzahim olmayub, dahl ü taarruz kılmayalar. Şöyle bilüb, alâmet-i şerife i’timad kılalalar. Evail-i Zilka’de 1128”.³⁴

³⁰ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, C. II, s. 544.

³¹ İsmail Hakkı Uzunçaşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s. 171.

³² Mustafa Nuri Paşa, *age.*, s. 151.

³³ M. Akdağ, *Türkiye’nin İktisadî ve İçtimai Tarihi II*, s. 76.

³⁴ Adana 21 Numaralı Şer’iye Sic., Belge nu. : 82.

Konumuzla ilgili bir başka belgeye bakalım:

“ Adana mahallâtından Kantariyye Mahallesi’nde vâki’ Şerife Hatun’un bina eylediği Mescid-i Şerif’in yevmî nîm akçe vazife ile müezzini olan fevt olub, yeri hâli ve hizmeti mahlûl olmağın, işbu râfi-i tevkî-i refiü’şşân-ı Hâkânî Ömer Halife her vechile lâyük ve müstehakk olmağın mezbûr mahaller beynine tevcih olunub, Berat-ı Şerif-i Âlişânım verilmek babında, inayet rica etmeğın, bu Berât-ı Hümâyûn’u verdim. Ve buyurdum ki, ba’de’l-yevm mezbûr zıkr olunan mescid-i mezbûre fevt olan mezbûrun yerine müezzın olub, hizmet-i lâzımesin mer’î ve müeddî kıldıktan sonra, tayin olunan yevmî nîm akçe vazifesine mutasarıf olub, vâkıfın ruhu ve devam-ı ömr ü devleti rûz-ı e fzuniyçün duaya müdavemet göstere. Ol babda, taraf-ı âherden bir ferd mâni’ ve dâfi’ ve müzahim ve müdâhil olmayıb, biri dahi asla dahl ü taarruz kılmayalar. şöyle bileler, alâmet-i Şerife i’tımad kılalar. 22 Safer 1126”.³⁵

Askerî gruptan olmayan ücretlilerin durumlarıyla ilgili son bir belgeye bakalım:

“Adana’da Akça Mescid kurbunda vâki’ Bereket Çavuş Kazası’na yevmî l akçe ile mütevellî olan Mehmed, fevt olub, yeri hâli ve mahlûl olmağın, yerine iş bu râfi’-i tevkî’-i refiü’şşân-ı Hâkânî Süleyman nâm kimesne her vechile lâyük ve mühill ve müstehakk olmağla, tevcih olunub, yedine müceddeden Berât-ı Şerif-i Âlişân verilmek bâbında istid’â inâyet etmeğın sıdk idüb, bu Berât-ı Hümâyûn’u verdim. Ve buyurdum ki, ba’de’l-yevm mezbûr Süleyman nâm kimesne varıb, zıkr olunan evkâfın mütevellisi olub, hizmet-i lâzımesin mer’î ve müeddî kıldıktan sonra, tayin olunan yevmî l akçe vazifesiyle mutasarıf olub, vâkıfın rûhu ve devâm-ı ömr ü devletiyçün duâya müdavemet göstere. Ol babda taraf-ı âherden bir fert mâni’ ve dâfi’ olmayıb, asla dahl ü taarruz kılmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerife i’tımad kılalar. Evasıt-ı Safer”.³⁶

Görülüyor ki, bir vakfın herhangi bir görevlisini devlet tayin etmekte idi. Yani, bir vakfın görevlilerini ve ulûfesini tespit etmek, padişahın vazifesiydi. Her ne kadar, Osmanlı devletinde adem-i merkezîyet olmakla

³⁵ Adana 21 Numaralı Şer’iye Sic., Belge nu. : 85.

³⁶ Adana 21 Numaralı Şer’iye Sic., Belge nu. : 92.

beraber, bütün işler, kurulan kontrol mekanizması sayesinde takip edilmekteydi.

Medresede dânişmend olanların 2 akçe aldıkları görülüyor. Vakfa mütevellî olan kişi ise, 1 akçe almaktaydı. Mescid’de vazife yapan müezzinlerin ise, yarım akçe cihet aldıklarını anlıyoruz.

Ayrıca, vazifeye tayin için, kadronun boş olması gerekiyordu. Bu vazifelerdeki kişilerin, genellikle azledildiklerine dair bir işaret görmüyoruz.

E) ULÛFENİN ASKERİ GRUBA AD OLMASI

Ulûfenin, altı bölük halkı denilen, kapı kulu süvarilerinden iki gruba isim olarak verildiğini görüyoruz. Bunlar, Ulûfeciyân-ı Yemin ve Ulûfeciyân-ı Yesâr’dır. Bu süvariler Sağ ulûfeciler ve sol ulûfeciler de denilmekteydi. Altı bölük halkının diğerleri ise; Sipâh, Silâhdar, Gurebâ-yı Yemin ve Gurebâ-yı Yesâr bölükleridir. Ulûfecilere “Orta Bölükleri” adı da verilmiştir. Ayrıca, Garibler’le, Ulûfeciler’in “Alaca Bayrak” tabiri ile de tavsif edildiklerini biliyoruz.³⁷

Sağ ulûfeciler, 120 bölüğe ayrılmışlardı. 1691 tarihli bir defterde sağ ulûfecilerin 105 bölük, sol ulûfecilerin de 100 bölük oldukları görülüyor.

Sağ ulûfeciler, yürüyüşlerde padişahın sağında yürüyen sipâh bölüğünün sağ tarafında bulunurlardı. Sol ulûfeciler de padişahın solunda yürüyen Silâhdarlar’ın sol tarafında yürürlerdi.³⁸

Bu bilgiyi Tâcü’t-Tevarih’de de buluyoruz:

“Uğurlu sağ ve solun çevresinde Sipâh, Silâhdar, Ulûfeci ve Garib Bölükleri durup, Yeniçeri yiğitleri hâkânları önünde saf saf elde kılıç saf bağlayıp, cihad buyruğunu yerine getirmeye hazır ve istekli oldular”.³⁹

Ulûfeciler, savaşlarda ve ordunun konak yerlerinde, padişah sancağının sağında ve solunda dururlardı. Hazineyi beklemek de bunların vazifesi idi.

³⁷ Mustafa Nuri PAşa, *age.*, s. 64.

³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II*, s. 150.

³⁹ Hoca Saadetdin, Mehmed b. Hasancan, *Tâcü’t-Tevarih IV*, (yahınlaştıran) İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1979, s. 199.

Sağ ulûfecilerden dört, sol ulûfecilerden de üç kişi seçilerek, “sübaşı” ismiyle bölük sübaşılığına tayin edilirdi. “Baki kulu”da denilen bu kişiler mal ve para tahsiliyle mükellef idiler.

F) ULÛFE MEFHUMUNUN AKİBETİ

Şemseddin Sami, ulûfe kelimesini açıklarken, eskiden kullanıldığını; ancak artık kullanılmadığını söylüyor.⁴⁰

Anlaşıyor ki, yeniçeri ocağının kaldırıldığı tarih olan 1826’dan itibaren ulûfe kelimesi de kullanımdan kalktı. Ocağın kaldırılması esnasında, onları hatırlatacak bütün unsurlar da yok edildi. Mehter takımından tutunuz da, ulûfe defterlerine kadar, ocak tarihiyle ilgili ne varsa yakıldı. Nitekim, ocağın kaldırılması hakkında yayınlanan fermanda şu ifadeler geçiyor:

“... fimaba’d, hiçbir mahalde, Yeniçerilik nâmı lisana alınmayıb, mecmu’u ehl-i İslâm din u devlet bendesi olmak ve ehl-i ırzlıkta müttehîd ve yekvücut gibi olarak, müslümanlıkta cümlesi bir tavr üzre oldukça miyânelerinde ayrılık, gayrılık olmamak ve her bir memleketin kaffe-i ahalisi üzerine ol memleketin vali ve mutasarrıf ve hâkim ve mütesellim ve voyvodası zâbit-i müstakil olarak içlerinde yaramaz ve müstahikk-i te’dib olanların lâzımgelen te’dibatları onların ma’rifetiyle icra olunmak hususlarına bi’l-ittifak ihtimam ve dikkat eylemeniz fermanım olmağın ilâmen ve ifhâmen ve tenbihen ve ikdamen mahsus işbu emr-i celilü’l -kadrim isdar ve tisyar olunmuştur”.⁴¹

Ferman’dan anlıyoruz ki, yeniçeri kelimesi bile ağıza alınmayacaktır. Devlet, yeniçerilerden ve onlarla ilgili hususlardan tamamen kurtulma yolunu seçmiştir. İşte, ulûfe tabirinin de bu yasaklamayla birlikte ortadan kalktığını söyleyebiliriz.

⁴⁰ Şemseddin Sami, *age.*, s. 948.

⁴¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s. 672.

SONUÇ

Türk tarihi boyunca kurulan devletlerde, sivil-asker bütün memurlara maaş verilmiştir. Bu geleneğin, Büyük Hun Devleti'nden itibaren var olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

İslâmiyetin kabulüyle birlikte Türkler, birçok İslâm devletinde maaşlı asker olarak da çalışmışlardır. Fakat, Gazneliler ve Selçuklular gibi fetihlerle genişleyen büyük devletlerin kurulmasıyla, kendi ordularını ve bürokratik kadrolarını oluşturdular. Orduların hassa kısmı ile, bürokrasi sınıfındaki görevlilere maaş verildi.

Osmanlı devletine geldiğinde ise, sistem eksiksiz çalışıyordu. XIV. yüzyılın başında kurulan Osmanlı devleti, Yaya ve Müsellem adıyla ulûfeli birlikler meydana getirdi. Zamanla, Yeniçeri Ocağı adı verilen, devşirme esasına dayalı olarak çalışan ocak kuruldu. Bu arada, sivil teşkilâtlanma da aynı hızla devam etti.

Padişahın kendi ordusu denilebilecek Hassa Ordusu, Kapı kulu Ocakları adını aldılar. Bunlara her üç ayda bir gündelik hesabıyla ulûfe verilirdi. Bunun dışında, çeşitli şekillerde de ulûfe dağıtılmaktaydı. Meselâ, hükümdarın tahta çıkışı, ulûfeliler için çok önemli idi. Çünkü, cüluslarda ulûfeye zam yapıldığı gibi, bahşiş de verilirdi. Daha sonraları bahşişin dışında, yeniçerilere timarlar da verilmeye başlandı.

Kapı kulu askerleri, emekli olduklarında da ulûfe alırlardı. Ortak ya da mütekaid ismindeki bu askerler, askerlikle ilgisi kalmayan kişilerdi. Fakat, emekli askerler, emeklilik dönemlerinde, devlete faydalı olurlarsa, kendilerine ihsanlarda bulunulurdu. Aşağıdaki belge, bunun bir misalidir:

“Sipahi oğulları zümresinden, 28. Bölük'de 13 akçe ile mütekaid olan Hamza oğlu râfi'-i tevkî'-i refî'-i hâkânî İbrahim, südde-i saâdetime gelib, ihtiyar ve emekdâr olub ve Mahrûse-i Bursa'da Celâlî nâmında olan eşkiyayı ele getirmekte ve âsitâne-i saâdetime gelince yol ve izde ve menâzil ve merâhilde küllî hizmet ve yoldaşlığı zuhûra gelmekle, Mahrûse-i Bursa'da Gelincik Çarşısı'nda vâki' Dellallar Kethüdalığı, kayd-ı hayatta olub, azli icab eder hususu olmadan âhere verilmemek üzere kendüye verilmek bâbında inayet rica etmek hizmeti mukabelesinde zikr olunan kethüdalık madem ki, azli icab eder hususu olmaya âhere verilmemek

üzere merkuma verilmek fermanım olmağın bu nişân-ı hümâyûnu verdim. Ve buyurdum ki, mezbûr, ba'de'l-yevm, mahrûse-i mezbûrede Gelincik Çarşısı'nda vâki' dellâllara kethüda olub, şöyle ki, vezâyif-i hidemât Dellâllar Kethüdâlığı'dır. Olugelen âdet ve kanûn üzere, bî-kusur müeddî kıla. Olbâbda hiç âher mâni' ve dâfi' olmaya. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerife i'timad kılasız. Evahir-i Cemaziyelevvel 1008".⁴²

Ulûfe türlü şekillerde ödeniyordu. Merkezdeki ve taşradaki askerlerin ulûfelerinin ödenmesi arasında farklılıklar vardı. Merkezdeki yeniçerilerin ulûfeleri, genellikle elçi kabulüyle aynı güne tesadüf ettirilirdi. Böylece, devletin ihtişamı yabancılara sergilenmiş oluyordu. Taşradaki süvarilerin ulûfelerinin ödenmesi işi ise, ayrı bir muameleyi gerektiriyordu. Zira, taşradaki birliklerin her üç ayda payitahta gelmeleri müşkil olduğu için, askerler komutanlarının veya arkadaşlarının aracılığı ile ulûfelerini alıyorlardı. Tabi, araçlar yaptıkları iş karşılığında, aldıkları emanet ulûfelerinin bir kısmını zimmetlerine geçiriyorlardı.

Ulûfe, siyasî ve askerî hayatta da mühim bir role sahipti. Osmanlı tarihi boyunca, büyük ölçüde ordu mensupları, ulûfeleri sebebiyle isyanlar çıkardılar. Böylece malî sıkıntıya bir de askerî huzursuzluklar ilâve edildi.

İnceleyeceğimiz son iki belge ile, ulûfe konusunda nihaî yorumlarımızı yapalım.

Bu belgelerden ilki, ulûfenin İstanbul'a ulaştırılması hususuna ne derece önem verildiğini gösteriyor:

“Kıdvetü'l kuzât ve'l-hükkâm, me'âdinü'l-fezâil ve'l-keîlâm, Adana Sancağı'nda vâki' olan kadılar, zîde fazlühum. Ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân, 1130 senesinde bedel-i sürsad tahsiline mübâşir ta'yin olunan zîde mecdühu ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân kethüdâyeri ve Yeniçeri serdârı ve a'yân ve vilâyetin iş erleri zîde kadrühum, tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olacak, malum ola ki İnşaaallah u teâlâ işbu, sene-i mübârekde Nemçe keferesi üzerine olan sefer-i hümâyûnuma me'mur Sipah ve Silahdar ve Dört Bölük Halkı ve Dergâh-ı Muallam Yeniçeri ve Cebeci ve Top ve Top Arabacı vesâir kapum kullarının kariben ihrac olunacak mevâcibleri ve mühimmât-ı seferiyyem masârifîyçün küllî hazine lâzım ve aceletü't-

⁴² Bursa B 137 Numaralı Şer'îye Siz. Belge nu.: 1277.

tedârik ve teslim-i hazîne-i âmirem etdirilmesi emrim olmağla, 1130 senesinde sefer-i hümâyûnum için, zikr olunan sancaklarda vâki' kazâlardan mücebû'l-iktiza tahsili fermanım olan bedel-i sürsad mâlından 4.000 guruş mevâcib-i merkum tertibin defterlerine dâhil olmağla imdi; siz ki kadılar ve kethüdayeri ve Yeniçeri serdârları ve tahsildârları ve a'yân-ı vilâyetsiz, bu vakti sâir vakte kıyasen, kat'an te'hîr ve tevakkuf eylemeyib, meblâğ-ı mezbûru sair havalâtdan mukaddem muaccelen tahsîl ve tayîn olunan mübâşir ve yarar mu'temed-i aliyye adamlar ile, te'cîl-i ale't-te'cîl Dersâdet'ime irsâl ve mevâcib ihrâcından mukaddem erişdirüb, birgün evvel ve bir saat mukaddem bi't-temam teslim-i hazine-i âmirem etdirmekte ziyâde dikkat ve ihtimâm eylesesiz. Şöyleki, meblâğ-ı mezbûr sâir mevadda kıyasen ihmal ve tekâsülünüz sebebiyle mevâcib ihracından mukaddem gelüb erişmemek ihtimali olur ise, gerek tahsildâr vesâiriniz, herbiriniz işbu itab ile ceza terkib olunur bilmiş olasız. Ana göre intibah üzere olub, fermânım üzere erişdirmekte say-ı belîğ eylemeniz bâbında fermân-ı âlişânım sâdir olmuştur. Buyurdum ki, hükm-ü şerifim vardıkda, bu babda vech-i meşruh üzere şerefyâfte-i sudûr olan işbu emri şerefim âmil olub, hilâfiyle vaz'-ı hareketine tayîn-i ihtirâz eylesesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerife i'timad kılasız. 10 Safer 1130".⁴³

Görüldüğü gibi, Adana kadısına ve diğer ilgililere gönderilen fermanla 1130 (1717) senesi Avusturya seferi için kapı kulu askerlerine verilecek ulûfenin toplanması istenmektedir. Ayrıca, Adana'dan toplanacak olan bu para, seferin diğer masrafları için de harcanacaktır. Fakat, asıl önemlisi, ulûfenin toplanıp, getirilmesi hususunda, fermanla geçen ibarelerdir. Belgede: "... mevâcib ihracından mukaddem erişdirüb, birgün evvel ve bir saat mukaddem bi't-temam teslim-i hazine-i âmirem etdirmekte ziyade dikkat ve ihtimâm eylesesiz..." deniliyor.

Üzerinde duracağımız ikinci belge, Bursa'ya ait Şer'îye Sicilleri'nden alınmıştır:

"Akzâ kuzâtî'l-müslimîn evlâ vülâdî'l-muvahhidîn, ma'denü'l-fazl ve'l-yakîn vârisü'l-ulûmi'l -enbiyâ-i ve'l-mürselîn, el-muhtassu bimezîdi inâyeti'l-meliki'l-mevlânâ el hâkimü'l-adl bi kazâ-yı Bursa, zîdet fezailehu,

⁴³ Bursa B 21 Numaralı Şer'îye Siz. Belge nu.: 66.

tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki, hâlâ ebnâ-yı Sipahiyân'dan 24. Bölük'de yevmî 41 akçe ulûfeye mutasarıf olan Abdullah nâm kulum Mahruse-i Bursa'da kethüdâyeri olmağın, 1041 Şevval'i gurrasinden, Ramazan'ı nihayetine gelince, eşilmiş 4 kıst mevâcibin mukarreri 14.514 akçe etmeğın, meblağ-ı merkum ile minba'd işbu mezbûrede müstehakk olduğu ulûfesi anın olan mizân-ı harîr mukataatından verilmek emrim olmuştur. Buyurdum ki, hükm-ü şerîfim vardıkda bu babda sâdır olan fermân-ı celilü'l-kadrim mucibince amel edib, dahi zıkr olunan 14.514 akçe eşmiş mevâcibin edâ etdirdikden sonra mahrûse-i merkûmede kethüdâyeri oldukça, müstehak olduğu yevmî akçe ulûfesin sene-i mezbure Şevval'i gurrasinden kânûn üzere her üç ayda bir, anda olan mizân-ı harîr mukataatına verdirib, defterlere kayd etdiresin. Şöyle bilesin, alâmet-i şerîfe i'timad kılasın. 15 Zilka'de 1014".⁴⁴

Fermandan anlıyoruz ki, süvarilerin 24. bölüğünden olan Abdullah, Bursa'ya kethüdayeri tayin edilmiştir. Görevi ocak ile, mahallî idare arasında

⁴⁴ Bursa B 25 Numaralı Şer'îye Siz. Belge nu.: 944.